

A piacgazdaság diszkrét bája

Főszerkesztői beköszöntő

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B20, N01

Kulcsszavak: gazdaság- és társadalompolitika, COVID–19, Magyarország

Az intézményi közgazdaságtan egyik alapállítása, hogy a stabilizációt szolgáló intézmények rendeltetése a stabil gazdasági környezet biztosítása, ideértve az árstabilitást, a makrogazdasági „változékonyság” (volatilitás) csökkentését vagy éppen a pénzügyi krízisek elkerülését, amelyben bizony a jegybanki szerepek kiemelkednek. Optimális esetben a fiskális szabályozás is teszi a maga dolgát, vagyis az adók szabályozásán keresztül alakítja az elsődleges jövedelemtulajdonosok (vállalatok, háztartások) működését, jövedelmi, likviditási pozícióit. Ám adódik a kérdés: mi történik akkor, ha a dolgok a feje tetejükre állnak, mint jelen esetben az 2020 kora tavasza óta megtapasztalható?

A járvány okozta válság bizony próbára teszi a piaci szereplőket, s próbára az államot, hogy a vállalkozásokra és a családokra szakadó problémákat enyhítse, erejéhez mérten orvosolja. A legpesszimistább társadalomtudósok szerint is ez a válság egyszer elmúlik, a kutatók megtalálják a járvány ellenszerét, s az egészségügyi helyzet javul majd, rövidesen akár a járvány előtti szintre is visszaállhat, ám adódik a kérdés, hogy milyen elvek mentén szervezzük újjá a gazdaságot? Maradjon a régi kapitalista kotta, vagy új elvek mentén építsük fel újra az alapokat?

Ugyanúgy, mint a 2007–2008-as kezdeti válságévek után, a járványválság során lejátszódó közpénzügyi válságfolyamatok is indokolják a tudománynak a valóság mélyebb megismerésére és alapos közpénzügyi modellek kidolgozására történő kapacitálását. 1989-ben, az amerikai külügyminisztérium ifjú munkatársaként adta közre Francis Fukuyama a *The End of History? (A történelem vége?)* című, mindössze néhány oldalas tanulmányát – amelyből később könyv is született (Fukuyama, 1992) –, és ezzel egy csapásra világhírű lett. A nemzetközi politikai gazdaságtan szakértője úgy vélekedett, hogy a kommunista rezsimek összeomlását követően a történelmi haladás mint ideológiaiák közötti harc véget ért, és a hidegháborús időszak után a liberális demokráciák uralma következik. Meglátása beigazolódtott, igaz, a liberalizmus hegemon rendszerén egyre többen (magyarok, lengyelek) igyekeznek lyukat ütni, mentve magukat a beolvasztás veszélyétől. Fukuyama „endizmus”-nézeteivel kapcsolatban a világ szinte minden valamirevaló történésze és politikatudósa kifejtette a véleményét, mint ahogy Huntington is a *Foreign Affairs* (1993-as) hasábjain, amelyben a civilizációk összecsapásáról értekezik. Huntington szerint a hidegháború után az államok nem politikai

ideológiák alapján állnak majd szemben egymással, hanem kulturális alapon, amelyben a nyugati civilizáció (a liberális demokrácia) csak egy lesz a sok közül. S a dolgok, folyamatok mintha Huntington közel negyed évszázada megfogalmazott gondolatai felé konvergálnának, bár a klasszikus szocialista társadalmi rendszerek visszatérése utópiának mondható, de az illiberalizmus, vagyis a nemzeti önállóság, az állam szerepének kiteljesítése immár mint regnáló nézet van jelen a világban.

De milyen is legyen a járvány utáni világrend ideális kapitalizmusmodellje?

Többségi álláspont a közgazdaság-tudomány berkeiben, hogy a piacgazdaságnak nincs alternatívája, és aki ennek az ellenkezőjét állítja, az a társadalmat a 19. századi szegénységbe akarja visszataszítani, vagy a kommunista eszmék méhelyébe, amely világrend a 20. század végén kudarcos véget ért. A közgazdászok tehát azt hangsúlyozzák, hogy a piacgazdaság a leghatékonyabb gazdasági forma. A verseny páratlan teljesítményekre ösztönzi az embereket, ráadásul az ember természetéből fakad a versenyszellem, vallják a piac hegemoniáját hangsúlyozók. Alfie Kohn (1986) és Christian Felber (2018) munkásságát tanulmányozva, ezen általános gazdasági „idill” azonban nem is olyan egyértelmű, ugyanis nem a verseny, hanem az együttműködés a leghatékonyabb, melynek oka, hogy az együttműködés másképpen ösztönöz, mint a verseny. Felber nem kételkedik abban, hogy a verseny lendítőleg hat, amit a kapitalista piacgazdaság eredményeivel is bizonyítottnak lát. Ám úgy véli, hogy az együttműködés a sikeres kapcsolatokkal, elismeréssel, megbecsüléssel, közös célok meghatározásával eredményesebb ösztönző. A verseny definíciója Kohn szerint: a célok elérése egymást kizárva. Ez alapján pedig úgy lehet valaki sikeres, ha a másik sikertelen. Alaptermszete a versenynek, hogy félelmen keresztül ösztönöz. Éppen ezért a félelem széles körben elterjedt jelenség a kapitalista piacgazdaságban. Vagyis félünk, hogy elveszítjük a munkánkat, a jövedelmünket, a társadalmi elismertségünket, a társadalmi munkamegosztásban és hierarchiában betöltött helyünket. A szűkös javakért folyó versenyben – írja Felber – sok a vesztes, a legtöbben pedig félnek attól, hogy maguk is vesztesekké válnak, így a győzelem iránti vágy mindent felülmúl. Ám így végső soron az emberi magatartás s általa az eddig formált kapitalista gazdasági rend alapja, hogy jobbak legyünk másoknál. Ez lenne tehát a kapitalista világrend motiválója? Ebben szocializálódunk mi, közép- és kelet-európai nemzetek is évtizedek óta? Igen! Ám ez a verseny romboló az emberi mentalitásra, egészségre és a gazdaságra. A túlzó túlteljesítés a termelésben és a pénzhajszolásban, hitelezésben pusztító erejű lett, amit egyaránt megtapasztalhattunk az 1929–1933-as és a 2007–2008-as válságévekben. Az egyik túltermelési válság volt, a másik túlhitelezési. A kapitalista világrendet megrengették, mérhetetlen károkat okoztak a társadalomban és az anyagi világban. S ha átmenetileg ugyan visszafogottabbak, bűnbánóbbak lettek is az emberek s a kormányok, a dolgok újra az eredeti medrükben folytak, majd jött egy újabb válság, most egy nem gazdasági hátterű (de gazdasági kihatásaiban egyelőre felmérhetetlen), amely az újragondolás, a kapitalizmus újrapozicionálásának esélyét is magában hordozza.

A dolgok lényegébe mélyebben nem belegondolva talán úgy látjuk, hogy verseny nélkül nem is éreznénk magunkat teljesítményekre ösztönözve, s általa a háztartásunk, nemzetgazdaságunk jövedelemszintje alig emelkedhetne. Ez lenne a természetes szá-

munkra? Bár tudjuk, hogy ez lélekromboló. Vagyis egy félelemgazdaságban élünk, amelyhez mi már annyira hozzászoktunk volna, hogy annak létjogosultságát már el sem vetjük? A potsdami közgazdász álláspontja viszont az, hogy a motiváció erősebb, mint a félelem, vagyis ha belülről jön a késztetés, és nem kívülről (kényszerből). A legjobb teljesítmény tehát nem abból adódik, hogyha a piaci szereplők (munkavállalók, vállalatok) versenyeznek, hanem abból, hogy ha az ember feltöltődik, kiteljesedik a munkája által, teljes mértékben képes átadni magát a feladatoknak, amihez pedig nem szükségszerűen kell a verseny. Felber ezen ember- és együttműködés-központú megközelítése talán alkalmas lehet a munkához és a pénzhez viszonyulás újraértelmezésére s általa egy élhetőbb, fenntarthatóbb gazdasági és társadalmi rend alapjainak lerakására.

A felberi szellemi irányzat azonban nem új keletű. A *Polgári Szemle* hasábjain is többször megidéztük már Antonio Genovesi szellemét, az emberközpontú gazdaság atyját, a 18. században élt nápolyi szerzetes-tanárt, közgazdasági gondolkodót, és tanáinak 21. századi újraélesztőit, mint például Paul H. Dembinskit (2017), Luigino Bruni és Stefano Zamagni (2007) professzorokat, vagy magyar testvérünket, Baritz Sarolta Laura OP szerzetes-közgazdászt (2016). Az Adam Smith-i paradigma alternatívájaként jelentkező erkölcsi érzelmek gazdaságtana, a civil gazdasági paradigma – melynek elvi háttere az erényetika, a klasszikus görög és tradicionális keresztény gazdasági gondolkodás – pedig most, a járványválság idején újra az érvényesüléséért kiált, s hirdetői készek a tanításra, az újnak formálására. Az emberi lét értelme nem lehet örökké a kisajátított, kevesek kezében összpontosuló profit előállítására, hiszen a munkának az általános gazdasági és társadalmi jólét előmozdítását kell szolgálnia, amelyre most a válság enyhítését célzó intézkedések után indokolt lesz nagyobb hangsúlyt fektetni. E szellemiség jegyében ajánljuk 16. évfolyamunk 4–6. lapszámát a polgári értékrendű közönség szíves figyelmébe.

A dolgozatok rávilágítanak, hogy hathatós állami beavatkozás nélkül ez a válság sem lesz „megoldható”, tehát az állam stabilizáló funkciójának újabb „csúcsra járatása” nélkül aligha elképzelhető, ám a válságot követő újjáépítés gazdasági és társadalmi rendezőelvei már nem feltétlenül kell hogy kimerüljenek a nyers kapitalizmus versenyszellemének további erősítésében, sőt egy emberközpontú, társadalmi jólétet erősíteni akaró rendszer formálásának talán most a legnagyobb az esélye. Tennünk kell tehát, hogy életünk, emberöltőnk ne a szurrealista ihletésű *A burzsoázia diszkrét bája* című film¹ forgatókönyve szerint történjen, ne a sikertelenségek szakadatlan sora, az események, eszmék folytonos meghíúsulása legyen. E közös gondolkodásra készítet folyóiratunk.

Érdeemes tehát *Polgári Szemlét* olvasni!

S legvégül szomorú, sajnos rendre visszatérő kötelezettségem, hogy régi, megbecsült szerzőinktől búcsúzzak. A 2018 szeptemberében elhunyt dr. Gróf Bethlen István², a fedelmi s miniszterelnöki rangot is viselt család kései sarja után dr. Kopátsy Sándortól is végső búcsút vegyek folyóiratunk szerkesztőbizottsága és olvasóközönsége nevében. Magyarország egyik legismertebb közgazdászának több mint hét évtizedes aktív pályája az 1950-es évek közepétől megkezdődő gazdasági reformprogramoktól a

rendszer váltás privatizációjának ellenőrzésén át napjaink újszerű közgazdasági szemléletének megalkotásáig ívelt. A Magyar Közgazdasági Társaság Közgazdász Életműdíjával is kitüntetett „Sanyi bácsi” – Matolcsy György aposztrofálásában az „örökifjú Kopácsy Sándor” – életének 99. évében távozott közülünk.

Emléküket szeretettel megőrizzük!

Prof. dr. Lentner Csaba egyetemi tanár
a *Polgári Szemle* főszerkesztője

JEGYZETEK

- ¹ Luis Buñuel rendezésben, 1972-ben bemutatott Oscar-díjas film, amely az álom vagy a valóság szövevényes egyvelegén keresztül a felső középosztály hat tagjának azon kínos próbálkozásait mutatja be, hogy ismétlődő nekifutások ellenére még egy közös vacsorát sem tudnak megoldani.
- ² Dr. Gróf Bethlen István (1946, Kolozsvár – 2018, Budapest) az Akademie für Staatswissenschaften és a Ludwig Erhard Közgazdasági Társaság tagja, a Károli Gáspár Egyetemen a nemzetközi gazdaságtan és a szociális piacgazdaság tantárgy oktatója volt. 1990 és 1994 között a Magyar Demokrata Fórum országgyűlési képviselője. Antall József miniszterelnök egykori pénzügyi tanácsadója. 1994 és 2012 között a Nemzetközi Páneurópa Unió magyar egyesületének elnökeként munkálkodott.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baritz Sarolta Laura OP (2016): *Háromdimenziós gazdaság. Lehet gazdálkodni érényetikai paradigmában.* Kairosz Kiadó, Budapest.
- Bruni, Luigino – Zamagni, Stefano (2007): *Civil Economy: Efficiency, Equity, Public Happiness (Frontiers of Business Ethics).* Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften.
- Dembinski, Paul H. (2017): *Ethics and Responsibility in Finance.* Routledge, Oxon–New-York.
- Felber, Christian (2018): *Die Gemeinwohl-Ökonomie. Ein Wirtschaftsmodell mit Zukunft.* Paul Zsolnay Verlag, Wien.
- Fukuyama, Francis (1992): *The End of History and the Last Man.* Macmillan Inc., New York.
- Kohn, Alfie (1986): *No Contest. The Case Against Competition. Why We Lose in Our Race to Twin.* Houghton Mifflin Company, Boston–New York.